

40. Визит Президента Франции В. Жискара д'Эстена в Советский Союз, 26-28 апреля 1979 г.: Документы и материалы. – М.: Политиздат, 1979. – 60 с.
41. Сулицкая Т.И. Вказ. праця. – С. 114.
42. Шилов В.С. Вказ. праця. – С. 200.
43. Там само. – С. 201.
44. Дюрозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів (Є. Марічева та ін. (пер. з фр.) / Жан-Батіст Дюрозель. – К.: Основи, 1999. – С. 760-761.
45. Шилов В.С. Вказ. праця. – С. 201.

Summary

In the article on the basis of different sources and sociohumanistic literature are demonstrated the main aspects, general features and peculiarities of the foreign policy the active French president Valéry Giscard d'Estaing.

Key words: *foreign policy of France, Pagol's diplomacy, concept.*

Одержано 19 березня 2013 р.

УДК 327.51 (438)

А.Р. Олещук

ПЕРШІ КРОКИ ПОЛЬЩІ НА ШЛЯХУ ДО НАТО

У статті розглядається зовнішня політика Польщі щодо вступу в НАТО.

Ключові слова: *євроатлантична інтеграція, членство в НАТО, перспективи, модернізація.*

Події у Східній Європі наприкінці 80-х ХХ ст. років різко змінили геополітичну ситуацію всього світу. Процеси «перебудови», що розпочалися в Радянському Союзі після приходу до влади Михайла Горбачова, вплинули, насамперед, на відносини між комуністичними країнами. Лібералізація суспільств і накопичені за післявоєнний час проблеми комуністичних держав, економічна та політична криза спричинили піднесення хвилі антикомуністичних національних сил, яка вилилася у антитоталітарну, демократичну революцію, що завершилася падінням тоталітарно-бюрократичних режимів у країнах Центрально-Східної Європи (оксамитова революція в Чехословаччині, проведення «круглих столів» в Угорщині, і звісно, в Польщі).

З розпадом СРСР його колишні європейські союзники, а тепер нові незалежні держави проголосили відданість європейським цінностям і взяли курс на їх реалізацію. У цьому сенсі визначилося два напрями спрямованості зовнішньої політики країн Європи, два важливих завдання:

– вступити в західні економічні та військово-політичні структури (ЄС та НАТО);

– налагодити тісну, міждержавну співпрацю власне в регіоні Центральної та Східної Європи¹. Як й інші, посткомуністичні країни, Польща теж вдалася до трансформації внутрішнього устрою держави, для чого потрібна була велика, підготовча робота.

Уже в березні 1989 р. Лех Валенса, завдяки підтримці керівництва партій країни підписав Угоду про проведення політичних і економічних реформ в країні. Основні політичні сили країни (Об'єднана селянська та Демократична партії, керівництво «Солідарності») домовились, що процес змін відбуватиметься під їхнім спільним контролем і матиме мирний, еволюційний характер і всі основні рішення ухвалюватимуться шляхом поступок та компромісів. Угода передбачала зміну Конституції з метою створення сильної президентської влади і проведення дострокових виборів до сейму². Незабаром після цього представник «Солідарності» Т. Мазовецький був призначений прем'єр-міністром Польщі і сформував перший після 1940 р. уряд країни, що складався з опозиційних раніше сил. Остаточним ударом по комуністичних силах Польщі стала перемога голови «Солідарності» Леха Валенси, лауреата Нобелівської премії миру, на президентських виборах 9 грудня 1990 року та правоцентристських сил на виборах до парламенту у 1991 році.

Таким чином, у житті Польщі, як й інших країн Східної Європи розпочався новий, демократичний, етап її історії.

Посткомуністична Польща радикально і швидко спрямувала свою зовнішню політику на Захід. Головним завданням Польщі після 1989 року, поряд з членством у НАТО, стало створення стійких, дружніх і заснованих на довірі стосунків з сусідніми країнами. Конкретно це виражалось у заходах, що зміцнювали економічну співпрацю і сприяли міжнародним контактам³.

Підштовхнула Польщу до конкретного вибору вектору національної безпеки, як не дивно, сама Росія. Політика російського уряду 1992-1993 років стосовно держав «близького зарубіжжя» базувалася, насамперед, на нових експансивних намірах, політичному шантажу й економічному тиску, які швидко спричинили вибір західної орієнтації Польщі в зовнішній політиці. Польща завжди була європейською країною, ніскільки не уражена євроазійством, незважаючи на непросту історію і перебування понад сто років під російським пануванням. Тому, єдиною реальною перспективною умовою стабільного політичного і економічного розвитку польської держави стало членство в НАТО. Але, по-перше, не існувало суспільної підтримки такого сценарію розвитку країни через привитий комуністичною пропагандою світогляд і самокритичну оцінку економічного стану Польщі, який на той час був насправді незадовільним. По-друге, свою роль відігравав російський військовий контингент, розташований на території Польщі, як чинник тиску і дестабілізації. Керуючись таким перебігом подій і приймаючи до уваги позитивні зміни в міжнародній політиці, 22 березня 1992 р. було затверджено Договір між Російською Федерацією та Республікою Польщі про виведення російських військ з польської тери-

торії. Згідно цього, договірні сторони зобов'язувались забезпечити сприятливі умови для остаточного його виведення до кінця 1993 р.

Інтеграція Польщі до НАТО відбувалася паралельно з підготовкою до вступу в ЄС. Саме тому, приймаючи стандарти Європейського Союзу, до виконання яких Польща зобов'язалася, вона все більше наближалася до виконання натовських стандартів, таких, як демократична система, цивільний контроль над армією, прозорість військового бюджету, а також його транспарентність й культура управління усіма державними установами, зокрема й армією. Рубіжними подіями на шляху Польщі до НАТО стали розпуск ОВД (Організації Варшавського Договору) у лютому 1991 р. та припинення існування СРСР. Створення 20 грудня 1991 р. Ради північноатлантичного співробітництва (РПАС), заклало інституційну основу співробітництва між НАТО та постсоціалістичними країнами. Після розпуску Варшавського Договору, 1 липня 1991 року Польща, як зазначає секретар Атлантичного клубу цієї держави Кшиштоф Цільке, сформувала і почала реалізацію концепції розширення НАТО, щоб потім вступити до Євросоюзу. Це розширення слугувало інтересам країн Вишеградської групи (Угорщина, Чехословаччина, Болгарія, Румунія і Польща) і мало створити нову ситуацію у справі безпеки в Європі й стати фундаментом політичного ладу на континенті⁵.

Перші контакти керівництва відбувались за умов, коли ще існувала контрольована Радянським Союзом Організація Варшавського договору і Польща була її учасницею. Делегація НАТО вперше відвідала Варшаву 4 травня 1989 року. Під час візиту представники пакту виявили підвищений інтерес до співробітництва з Польщею у справі збереження миру і стабільності на континенті⁶. У жовтні 1989 року представники польського сейму К. Коморницький та Я. Рокіта відбули на засідання 35-ї сесії Ради НАТО, що відбувалося у Римі. Це був перший в історії Альянсу випадок, коли його відвідали представники держави-члена протилежного військового блоку⁷. Протягом 1990-1991 рр. стосунки Польщі з НАТО характеризувалися зростанням взаємної активності: відбувався обмін візитами на різних рівнях, мали місце листування та офіційні промови польського керівництва у штаб-квартирі Альянсу у Брюсселі, зокрема, 3 липня 1991 року під час робочої поїздки в Брюссель президент РП Л. Валенса декларував прагнення Польщі приєднатися до пакту. 6 жовтня 1991 року у Кракові під час зустрічі глав держав Вишеградської групи Польща спільно з Угорщиною та Чехословаччиною знову оголошує про готовність долучитись до Альянсу.

Бажання стати повноправним членом найвпливовіших міжнародних організацій змусило Польщу впродовж семи років здійснити значні економічні перетворення, провести реструктуризацію промисловості, а також повністю реформувати свої збройні сили. Внаслідок низки переговорів була усунена російська військова присутність у Польщі, а всебічна підтримка інформаційної прозорості і забезпечення демократичних цінностей створили вільну суспільну думку та консолідували поляків у справі вибору

майбутнього держави. Свобода інформації допомогла полякам зрозуміти, що справа вступу до НАТО – це не рішення Польщі на користь геополітичним інтересам третіх країн і що всілякі статуси уявного нейтралітету залишають державу самотньою і вразливою. За умов поінформованості і з огляду на зовнішньополітичну ситуацію, вибір для поляків став очевидним, як зазначив віце-міністр іноземних справ Вітольд Ващиковський:» По-перше, ми в 1990р. проявили єдність, громадянську і політичну. Тоді, в 1990 р. не було жодної політичної сили, яка б протестувала проти вступу Польщі в НАТО. По-друге, ми старались прийняти всі вимоги, які НАТО покладає на держави-члени»⁸.

Незважаючи на зіткнення різних підходів у середовищі польського керівництва, пов'язаних із питаннями вступу до НАТО до прихильників можна віднести певні кола в оточенні президента Л. Валенси та МЗС РП. Зокрема, один з чиновників дипломатичного відомства, Г. Костшева-Зорбас, підготував 16 березня 1991 р. секретний меморандум з цього питання. У Канцелярії Президента РП за зближення з НАТО висловлювався державний міністр з питань безпеки держави Л. Качинський⁹.

У ситуації політичної нестабільності у Європі та за умов неодноразових політичних декларацій посткомуністичних країн приєднатися до структури Альянсу, в січні 1994 р. НАТО оголошує про початок реалізації нової, вже початково більш дієвої, програми – «Партнерство заради миру». Програмою передбачалося шляхом налагодження співробітництва між членами і не членами Альянсу в спільних інтересах розширювати та активізувати політичне й військове співробітництво у Європі, вирішувати проблеми безпеки і підтримувати мир. Першим кроком Польщі у справі долучення до Програми Альянсу стало підписання 2-3 лютого 1994 р. на Раді НАТО Рамкового документу ПЗМ – відкритого та спільного для усіх партнерів тексту, положеннями якого визначаються мета, завдання та цінності проголошеної Програми. Як учасниця Програми 25 квітня 1994 р., Польща подала на розгляд Альянсу свій Презентаційний документ, у якому визначалися заплановані нею у справі політичного та військового співробітництва заходи (питання мовної підготовки офіцерів збройних сил, реформи системи вищої військової освіти, гармонізації військового та політичного планування з країнами-членами Альянсу, тилового постачання, пошукових і рятувальних робіт тощо) та передбачувані для їх реалізації ресурси. Цей документ показав проблеми та надбання, існуючі у військовій та політичній сферах РП, та дозволив намітити низку заходів (за участю НАТО) для їх вирішення¹⁰. Остаточний варіант Програми участі Польщі у ПЗМ було затверджено вищим керівництвом НАТО в Брюсселі 5 липня 1994 р.

Етап вступу до НАТО співпав у Польщі з найбільш активними перетвореннями і змінами в оборонній системі. Модернізація і переозброєння армії відбулися за допомогою країн-партнерів, а польська активність у межах Альянсу фінансувалася з оборонного бюджету.

Вирішальним моментом оборонної реформи Польщі було прийняття Парламентом 14 грудня 1995 року Закону про реорганізацію Міністерства національної оборони. Закон встановлював, що Міністерство національної оборони є верховним органом державного управління обороною, а Генеральний штаб входить до складу Міністерства. Згідно зі статтею 2 цього Закону, до функцій Міністерства належить, серед іншого: управління у мирний час усіма напрямками діяльності Збройних Сил; підготовка заходів до захисту країни і внесення пропозицій щодо розвитку та структури Збройних Сил; контроль над проходженням військової служби; управління фінансами оборонної сфери. Після набрання чинності Закон став основою для визначення функцій Міністерства національної оборони та інших центральних органів системи оборони Польщі. Міністерство складається з п'яти секторів: оборонної політики, Генерального штабу, закупівель, економіко-фінансових питань. Для них чітко визначено функції і повноваження кожного сектора. Внаслідок проведених змін цивільно-військові відносини та якість управління оборонною системою і державними демократичними установами значно поліпшилися. Було усунуто основну політичну перепону на шляху Польщі до членства в НАТО¹¹.

Під час переговорів про вступ у штаб-квартирі НАТО в Брюсселі Польщі було поставлено 70 умов (вимог), після виконання яких її могли прийняти до НАТО. З тих умов, на думку польських експертів, було виконано три. Встановлено цивільний контроль над армією, запроваджено в шести літаках МІГ-29 натовську систему розпізнавання «Свій-Ворог», що унеможливило їх ураження ракетами Заходу. Проведено певні зміни в польській правовій системі, а також обмеження, що стосуються осіб, допущених до державних таємниць Польщі і НАТО. Таким чином, запрошення держави до переговорів щодо членства на практиці означає початок копіткого й довготривалого перехідного періоду, який передбачає узгодження умов членства в НАТО. Одночасно він дає змогу державі всебічно підготуватися до ефективної участі у структурах та практичній діяльності Альянсу. Діяльність Польщі у перехідний період була сконцентрована на таких ділянках:

- продовження політично-військових реформ, визначених Планом дій щодо членства (ПДЧ). До найважливіших завдань у цій царині належать: стабілізація розвитку країни, реалізація принципів демократичної держави, вдосконалення законодавства, врегулювання прикордонних справ із сусідніми країнами, опрацювання плану реформ і модернізації збройних сил разом із механізмами його фінансування, участь у міжнародних миротворчих операціях;

- активність на форумі північноатлантичної ради співробітництва, в основному, під час участі у Програмі «Партнерство заради миру»;

- участь дипломатичних цивільних і військових представників у роботі структур НАТО (політичних, військових і адміністративно-експертних)¹². Отже, було підтверджено відкритий характер НАТО (рішення щодо програми «Партнерство заради миру»), а також з'явилося переконання, що

реальність членства зростатиме зі збільшенням позитивних перетворень усередині країни, тобто було пройдено ще один етап на шляху перетворення Польщі із об'єкта на суб'єкт міжнародних відносин у сфері безпеки, що було одним із головних завдань польської закордонної політики.

Перебудова спрямована була на досягнення в якнайкоротший термін повної оперативної і підготовчої здатності до реалізації спільних намірів та завдань у союзницькому вимірі. Наприкінці перехідного періоду Польща одержала, серед іншого, можливість брати участь у роботі майже всіх структур Альянсу, в тому числі у Північноатлантичній раді, головних комітетах, а також забезпечила представництво польських офіцерів і службовців в адміністративних структурах та командуванні НАТО. Готуючись взяти на себе обов'язки запланованого членства, Польща 9 вересня 1997 р. затверджує «Програму інтеграції з НАТО та модернізації збройних сил на 1998-2012». Згідно з положеннями програми, обов'язки Польщі, як члена Альянсу, визначалися його статутом і полягають у тому, що з моменту вступу безпека РП буде елементом безпеки пакту, а безпека членів союзу залежатиме від безпеки Польщі. Виходячи з цього, Програмою передбачалися структурні, функціональні та модернізаційні зміни в польській армії. Документом визначалася необхідність трансформації військових формувань у відповідності до стандартів НАТО та забезпечення їх готовності виконувати завдання, що витікатимуть із союзницьких та власних зобов'язань¹³.

На початку 1999 р. відбулося офіційне завершення процесу ратифікації Протоколу про вступ Польщі до НАТО. Так, 17 лютого Сейм РП абсолютною більшістю голосів (за – 409, проти – 7, утрималися – 4) схвалив постанову, яка уповноважувала Президента РП підписати Північноатлантичний договір. Як зазначалося в ухвалі Сейму, «вступ Польщі до Північноатлантичного пакту є виявом волі народу», він покликаний «зміцнити стабільність у Європі»¹⁴. 18 лютого А. Квасневський поставив свій підпис під статутом, яким засвідчував згоду на ратифікацію договору про вступ Польщі до Альянсу. 26 лютого 1999р. президенти Польщі та Чехії А. Квасневський та В. Гавел спільно підписали акт ратифікації Північноатлантичного трактату, а вже 12 березня 1999 р., Польща, а також Угорщина та Чеська Республіка стали повноправними членами НАТО¹⁵.

Вступ Польщі до Північноатлантичного альянсу «дав полякам відчуття безпеки і впевненість в тому, що у разі будь-якого конфлікту Польща не буде кинута напризволяще». Про це заявив в ексклюзивному інтерв'ю РІА «Новості» колишній прем'єр-міністр Польщі, лідер партії «Польська левиця» Лешек Міллер. Відповідаючи на питання, що мається на увазі «під відчуттям безпеки» він сказав: « Йдеться про те, що у разі будь-якої агресії або світового конфлікту Польща не буде самотня... У 1939 році війська Гітлера перейшли кордон – тоді нам ніхто не допоміг. Всі поляки пам'ятають про це.» На думку экс-прем'єра Польщі, «саме тому спочатку членство у Варшавському пакті, а потім у НАТО було продиктовано тим, що потрібно було бути в якомусь оборонному альянсі, який дасть полякам

відчуття безпеки, що ми не одні»¹⁶. Вступ до НАТО дав полякам відчуття свободи, політичного маневру, як усередині країни, так і в міжнародній політиці. Водночас такий крок мав безпосередній вплив на економіку, адже економічна безпека – елемент цілісної безпеки держави, а також географічного простору, в який можна здійснювати інвестиції¹⁷.

Отже, цілі євроатлантичного партнерства і завдань Польщі як країни-члена НАТО було досягнуто. Головна причина успіху полягала в тому, що переважна більшість польського суспільства підтримувала стратегічні цілі, визначені новою демократичною політичною елітою. Досвід, набутий завдяки зусиллям польського суспільства на шляху просування до НАТО, показує, що рішення про членство в цій організації повинно виходити з усвідомленого прагнення влади і суспільства гарантувати безпеку народові – у широкому розумінні цього поняття – як члену європейської родини. Таке рішення передбачає побудову стабільної безпеки в зовнішньому сенсі для демократичної держави, впровадження механізмів ринкової економіки і створення громадянського суспільства.

Примітки

1. В.П. Горбулін. Інтеграційні процеси та розвиток країн Центральної і Східної Європи // Стратегічна панорама. Київ. – С. 2. – 1998. – №1-2.
2. Газін В. П. Новітня історія країн Європи та Америки 1945-2002 рр. / В.П. Газін, С.А. Копилов. – К., 2004. – С.282.
3. Східне партнерство // Міністерство закордонних справ РП. Варшава. – 2011. – С. 49.
4. Стоєцький С. В. Україна в зовнішній політиці Республіки Польща: євроатлантичний та європейський інтеграційний вимір. – К: Б.В., 2007. – С. 72.
5. Україна і Польща після розширення НАТО. З міжнародного семінару // Політика і час. – 2000. – №3-4. – С. 56-71.
6. Kalendarium wydarzen Polska – NATO // Sprawy Medzynarodowe. – 1999. – № 1. – S. 147.
7. Там само.
8. Сірук Микола Солідарність по-польськи // День. – 2008. – №79. – С.2-3.
9. Стоєцький С.В. Названа праця / С.В.Стоєцький. – С. 70
10. Санжаревський О.І. Східноєвропейська політика НАТО кінця 80-х – середини 90-х років ХХ століття (на прикладі Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини): Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 1998. – С. 144-145.
11. Полторацький О. Євроатлантичний вимір стратегічного партнерства Україна – Польща: досвід, проблеми, перспективи / О. Полторацький // Політика і час. 2005. – №1. – С. 10-11.
12. Зюлковський М. Розширення ЄС. Польща і Україна: виклики майбутнього сусідства / М. Зюлковський // Євро. Економічний вимір інтеграції. Аналітичний щоквартальник. – 2003. – Вип. 2. – С. 19-24.
13. Koziej S. Polska strategia i polityka obronna w kontekście członkostwa w NATO // Sprawy Medzynarodowe. – 1999. – № 1. – S. 135.

14. Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie ratyfikacji przez Polska Traktatu Północnoatlantyckiego, Warszawa, 17 lutego 1999 r. // <http://www.zbiordokumentow.pl/1999>, nr. 1-2.
15. Kalendarium wydarzeń Polska – NATO // Sprawy Międzynarodowe. – 1999. – № 1. – S. 170.
16. Вступ Польщі до НАТО дав полякам відчуття безпеки [Електронний ресурс] / Режим доступу до матеріалу: <http://www.unian.net/ukr/news/news-304810.html>
17. Борковський Антін. Вступ до НАТО дає відчуття свободи для держави // Україна молода. – 2006. – № 133. – С. 4.

Summary

In the article the foreign policy of Poland is examined in relation to an entry in NATO.

Key words: *evroantlantična integration, membership in NATO, prospects, modernization.*

Одержано 20 березня 2013 р.